

***AS**

TE

Türkiye Siyasi Partileri

RİSİK

ve İklim Politikaları Raporu

2050

Asterisk2050: Türkiye Siyasi Partileri ve İklim Politikaları Raporu

© 2023, **Daktilo1984.com**

Editör: İbrahim Enes Özkan

Proje Ekibi ve Rapor Yazarları: Burak Bilgehan Özpek, Özge Öner Selim Yıldırım

Redaksiyon: Bahadır Çelebi

Tasarım: Serbest Kitaplar (www.serbestkitaplar.com)

Bu çalışma, Daktilo1984'ün iklim konusunu iktisadi kalkınma çerçevesinde inceleyen ve politika geliştiren Asterisk2050 birimi tarafından üretilmiştir.

Asterisk2050'nin diğer çalışmaları için bkz. daktilo1984.com/asterisk2050

İletişim: asterisk2050@daktilo1984.com

İçindekiler

- 5** YÖNETİCİ ÖZETİ
- 7** GİRİŞ
- 11** SİYASİ PARTİLER MÜLAKAT SORULARI
- 14** BİR EKONOMİ MODELİ OLARAK AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI
- 17** SÜRDÜRÜLEBİLİR "TİCARET"
- 19** İKLİM GÖÇÜ
- 21** YEŞİL ENERJİ
- 26** İKLİM DİPLOMASİSİ
- 29** YENİ NESİL KALKINMA MODELİ
- 32** İKLİM POLİTİKALARININ ÖNÜNDEKİ SİYASİ KISITLAR
- 35** SONUÇ
- 36** KAYNAKÇA VE NOTLAR

Asterisk2050

Türkiye Siyasi Partileri ve İklim Politikaları Raporu

Fotoğraf: Shutterstock

YÖNETİCİ ÖZETİ

Asterisk2050 Projesi Türkiye’de karanlıkta kalmış iklim politikalarını gün yüzüne çıkarmak için siyasi partilerin konu hakkındaki konumlarını bu raporda bir araya getirdi. Türkiye, Akdeniz Havzası’nda bulunması sebebiyle iklim kırılganlığı oldukça yüksek olan bir ülke. Fakat, bölgesindeki diğer ülkelere nazaran bu durum ile mücadele etme isteği hem devlet kademelerinde hem de siyasi partilerde aynı ölçülerde değil. Bununla birlikte, Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma algısı çevre ve kalkınmanın zıt yönlerde hareket ettiğini varsaydığı için sürdürülebilir kalkınma gündeminin siyasi parti politi-

kalarına yerleşmesi oldukça zor gerçekleşiyor. Küresel anlamda iklim politikalarına liderlik eden Birleşmiş Milletler ve Türkiye’nin bölgesel ve siyasi ilişkiler içinde bulunduğu Avrupa Birliği’nin yeni politika ajandası olan Yeşil Mutabakat’a göre ise durum böyle değil. Bu yeni nesil kalkınma modelleri, çevre ve kalkınmanın artık aynı anda konuşulduğu, ekonomi ve çevrenin bilhassa hemzeminde tartışılması gerektiğini vurguluyorlar. Türkiye, yalnızca iklim politikalarını ve sürdürülebilir kalkınma ajandasını belirlemek adına değil, medeni dünya koşullarına uyum sağlamak adına da bu süreçleri değerlendirmeli, rasyonel bir tavırla tartışarak uluslararası sistemde konumunu sağlamlaştırmalı.

Giriş

Iklım politikaları günümüzde sıkça karşılaşılan bir kavrama dönüştü. Öyle ki, politika yapım süreçleri artık iklim göz ardı edilerek yapılamıyor. İklim konusu uluslararası sistemin hem temel dinamiklerinden biri hem de bu seviyedeki aktörlerin ajandasının üst sıralarında yer almaya başladı. Birleşmiş Milletler temel ilkelerinde de görüldüğü üzere, nesiller arası adaletin sağlanması ve sürdürülebilir bir gelecek inşası için iklim krizi ile mücadele esas kabul edildi. Bu bağlamda, 1994 yılından itibaren düzenli olarak İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı adı altında iklim krizine karşı uluslararası bir mücadele verilmeye çalışılıyor. Ülkeler, bu toplantılara katılarak küresel bir iş birliğinin zeminini hazırlarken aynı zamanda ulusal katkı beyanları üzerine

tartışıyorlar. Yani, iklim politikaları artık ulusal sınırların ötesinde kolektif bir hareketin ürünü olmayı başardı.

Buna ek olarak, bölgesel düzeyde de iklim politikalarının hız kazandığı görülüyor. Bunun en önemli örneği de Avrupa Birliği tarafından 2019 yılında tanıtılan Yeşil Mutabakat. Avrupa Komisyonu Yeşil Mutabakat çerçevesinde ekonomi, uluslararası ticaret, enerji, güvenlik ve insan hakları politikalarını iklim eylemlerine uygun hale getirmekte; bu süreçte ekonomik refah, döngüsel ekonomi ve yeni teknolojileri ön planda tutmaktadır. Avrupa Birliği Komisyon raporları; 2030 yılına kadar sera gazında 1990'a göre %40 oranında bir düşüş, toplam enerji tüketiminin %32'sinin de yenilenebilir kaynaklardan sağlanmasının planlandığını ortaya koyuyor. Buna ek olarak, Yeşil Mutabakat çerçevesinde

planlanan hedeflerin gerçekleşmesi için yıllık ortalama 175 ile 290 milyar Euro arasında bir yatırım bütçesi belirlendi. AB Konseyi bu sürecin yalnızca Birlik girişimleri ile başarılı olamayacağını ve küresel bir eylemin gerçekleştirilmesini vurguluyor. Bu bağlamda, öncelikle çevre ve partner ülkeler ile iş birliği, daha sonra hiçbir ülkenin geride bırakılmadığı bir yeşil dönüşüm tasarlanıyor.

Avrupa Birliği Türkiye'nin en büyük, Türkiye de Avrupa Birliği'nin en büyük 6. ekonomik ortağı. Bu şartlarda iki aktör de böylesine bir gelişmede uyum aramak zorunda. Özellikle AB ile güçlü ekonomik ve aday ülke ilişkileri olan Türkiye, Yeşil Mutabakat standartlarını üretim sürecine dahil etmediği sürece karbon sınırlarını aşamayacak, vergi duvarları sebebiyle yüksek ticaret hacmi olan Avrupa Birliği pazarında rekabet edemeyecek duruma gelecektir. Bununla birlikte, iklim krizi ile mücadele kapsamında planlanan kalkınma stratejilerinden mahrum kalarak, özellikle endüstriyel ittifaklarda AB'nin desteğine erişemeyecektir. Yeşil Mutabakat teşvik ve caydırma mekanizmaları olan politikaları içermektedir. Bu süreç artık yalnızca Avrupa Birliği'nin ajandasında olan bir mesele değildir. Küresel sistem iklim krizini tanımış ve süratle önlemler belirlemeye başlamıştır. Avrupa Birliği Yeşil Mutabakatı ise bu süreci pürüzsüz ve adil bir şekilde yönetme vurgusunu yaparken dönüşümün karşılanabilir maliyetlerde olduğunu bildirmekte-

dir. Sonuç olarak, Yeşil Mutabakat AB'nin ajandasında önemli bir yer kaplamakta ve Türkiye gibi sıkı ilişkileri olan partner ülkelerde iş birliği aramaktadır. Türkiye siyaseti bu sürece uyumlu hareket ettiği takdirde önemli ekonomik kazanımlar elde edebilir, küresel anlamda da öncü bir role sahip olabilir.

Elinizdeki bu rapor Asterisk2050 Proje ekibi tarafından hazırlanmış, 2021 yılından itibaren yapılan araştırmalar ve Türkiye'deki iklim politikaları gözlemleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Asterisk2050 Projesi Türkiye'deki iklim politikalarının siyasi partiler tarafından yeterince ilgi görmediğini ve uluslararası eğilimin aksine Türkiye'de "çevreye rağmen kalkınma" inancının hâkim olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'deki siyasi partilerin sürdürülebilir kalkınma politikaları incelenmiş, bu politikaların Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyumu ölçmüştür. 2021 yılında elde edilen verilere göre Türkiye'de etki kapasitesi olan siyasi partilerin tablosu aşağıda verilmiş ve 2022 yılının son çeyreğinde yapılan "İklim, Enerji ve Ekonomi" mülakatlarında partilerin belirtilen süre içerisindeki gelişimleri gözlemlenmiştir. Bu rapor farklı siyasi aktörlerin iklim politikaları ve sürdürülebilir kalkınma süreçlerine ne ölçüde angaje olduklarını tespit etme hedefiyle hazırlanmıştır.

2021 yılında hazırlanan "Siyasi Partiler ve Avrupa Yeşil Mutabakatı" rapo-

Tablo 1: Siyasi Partilerin Sektörel ve Toplam Olarak Yeşil Mutabakat Uygunluk Ölçüsü

	AK Parti	CHP	HDP	MHP	SP	İYİ Gelecek	DEVA	
Balıkçılık	-1.000	1.000						
Enerji	0.692	1.000	1.000	-0.143	0.000	0.440	0.727	
Finansal Hizmetler	0.000	0.000		0.000	0.000	0.000	0.000	
Genel İstihdam ve Kalkınma	-0.105	0.043	0.026	-0.063	-0.042	0.061	0.093	0.130
İmalat ve Sanayi	0.034	0.171	0.000	0.059	0.000	0.250	0.000	0.500
Madencilik	0.000	-0.500		-1.000	-1.000	-1.000	0.250	0.125
Ormancılık		0.667				1.000		1.000
Tarım ve Hayvancılık	0.310	0.162	0.000	0.333	0.278	0.300	0.429	0.429
Ticaret	-0.200	0.667		0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Turizm	0.429	-0.111				0.000	0.143	0.091
Ulaşım	-0.091	0.059	0.000	0.286			0.417	0.133
Yatırım ve Arge	-0.091	0.000		0.000	0.167	0.167	0.000	0.048
Toplam	0.099	0.200	0.040	0.041	0.028	0.165	0.190	0.218

Kaynak: Asterisk2050 Projesi Siyasi Partiler ve Avrupa Yeşil Mutabakatı Raporu (2021).

runa göre Türkiye'deki siyasi partilerin ekonomik politikalarına bakıldığında çoğunlukla sürdürülebilirlik ve ekonomik kalkınma arasında bir denge güdülmeye çalışıldığını görmekteyiz. Her ne

kadar ekonomik politikaların çevresel etkilerinin azaltılmasından genel hatlarıyla bahsediliyor olsa da sürdürülebilir ve çevre dostu bir kalkınmanın önünü açacak sektörel dönüşüm ve yatırımlara

yeteri kadar önem verilmemektedir. Bu bağlamda, birçok siyasi parti yeni istihdam yaratacak çevreci dönüşümler yerine karbon emisyonu yüksek geleneksel kalkınma politikalarına odaklanmaktadır. Bu geleneksel kalkınma politikalarında yerli üretim önemli bir rol oynasa da Yeşil Mutabakat'ın teşvik etmeye çalıştığı sürdürülebilir teknolojilerde inovasyon ve döngüsel ekonomi oluşturulmasından yeterli düzeyde bahsedilmemektedir. Bu bağlamda, her ne kadar Türkiye'deki siyasi partilerin çeşitli politikalarla Yeşil Mutabakat ve sürdürülebilir kalkınmayla uyumlu ilerleyebileceği bir ortam olsa da hâlâ önemli eksiklerin olduğu o dönemde gözlemlenmişti. Bu raporda siyasi partilerin Avrupa Yeşil Mutabakatı ve sürdürülebilir kalkınmaya uyumu, parti programları ve seçim beyannameleri baz alınarak puanlanmıştı ve skorlar Tablo 1'e yansdı.

Politikaların nitel analizini desteklemek, partileri birbiriyle nicel olarak kıyaslayabilmek ve güncellenen ekonomik politikaların gelişimini değerlendirebilmek için sektörel politikalar puanlanmıştı. Partilerin yukarıdaki sektörleri ilgilendiren politikaları AB Yeşil Mutabakatı ve sürdürülebilir kalkınmaya uygunluğu açısından -1, 0 ve 1 olarak belirlenmişti. Bahsedilen uygunluğu sağlamayan politikalar -1, sağlayan politikalar 1, Yeşil Mutabakat ve sürdürülebilir kalkınma alanlarına etki olmayan politikalar ise 0 olarak pu-

anlanmıştı. Her sektördeki politikalar birer birer puanlanıp toplandıktan sonra ilgili partinin o sektörde ve genelde toplam politika sayısına net oranı belirlenmişti. Bu sayede partinin genelde ve belirli sektörlerde Yeşil Mutabakat ve sürdürülebilir kalkınma ile uyumluluğunu değerlendirmemizi sağlayan -1 ile 1 arasında bir ölçü elde edilmişti. Bu ölçü -1, 0 ya da 1 olan puanların toplamının toplam politika sayısına oranı olduğu için 0'ın üstünde bir skor, ilgili partinin genelde ya da belirli bir sektörde Yeşil Mutabakat ile uyum sağlayan politika sayısının, uyum sağlamayan politika sayısından daha fazla olduğunu ifade etmektedir. -1 partinin o sektörde politikalarının hiçbirinin Yeşil Mutabakat'a uygun olmadığını, 1 ise bütün politikaların Yeşil Mutabakat ile uyum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Bu rapor istenmeyen bir kısıt ile karşılaşmıştır. Her ne kadar proje ekibi Adalet ve Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi ile görüşme talebinde bulunsa da bu partilerden geri dönüş alamamıştır. Bu da raporun ikinci kısmı "İklim, Enerji ve Ekonomi" dosyasının belirli partilerle kısıtlı kalmasına sebep olmuştur. Fakat buna rağmen gözlemlenen ve mülakat yapılan siyasi partiler halihazırda Türkiye'deki iklim politikaları ile ilgili önemli bir konuma sahiptir. Bununla birlikte, Asterisk2050 projesinin araştırma yaptığı partiler genelde merkez sağda konumlanmış partilerdir.

Bunun sebebi ise sol partilerin aksine merkez sağda yer alan partilerin çevre ve kalkınma ikilemi ile karşılaştıklarında çevreye rağmen kalkınma yolunu tercih ederek iki olguyu aynı anda yürütemeyeceklerine yönelik bir fikre sahip olmalarıdır. Bu sebeple aşağıda analize konu olan partiler buna göre seçilmiştir.

Siyasi Partiler Mülakat Soruları

Asterisk2050 Projesi Türkiye'deki iklim politikalarına yönelik araştırmalar yapar, öneri ve tavsiyelerde bulunur, elde ettiği bulgular ile konuya yönelik rasyonel bir tartışma zemininin oluşmasını sağlamayı hedefler. Bu noktada Türkiye'deki siyasi partileri ve sivil toplumu

kendisine paydaş alır. Siyasi partilerin iklim politikalarını takip edebilmek adına parti programları ve lider söylemleri takip edilmiştir. Buna yönelik de çeşitli sorular seçilerek oluşturulmuş bir mülakat, siyasi partilerin ekonomi, kalkınma ve çevre politikaları gibi alanlardan sorumlu genel başkan yardımcıları ile yapılmıştır. Ayrıca, her ay proje ekibi tarafından düzenli olarak hazırlanan bültenler, hem kamuya açık bir şekilde Daktilo1984 yayın organları aracılığıyla yayınlanmış hem de partilerin ilgili temsilciliklerine iletilmiştir. Bu sorular aşağıdaki gibi yöneltilmiştir ve Tablo 2'de hazırlanan soruların hangi alanları işaret ettiği gösterilmiştir.

Tablo 2: Siyasi Partiler Mülakat Soruları

Soru 1	Sürdürülebilir Avrupa Yatırım Planı
Soru 2	Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması
Soru 3	İklim Göçü
Soru 4	İklim Diplomasisi
Soru 5	Yenilenebilir Enerji Kaynakları
Soru 6	Yeşil Taksonomi ve Türkiye Bürokrasisi
Soru 7	Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı
Soru 8	Avrupa Yeşil Mutabakatı'na Uyum
Soru 9	Türkiye'de Nükleer Enerji
Soru 10	TBMM Paris Anlaşması Onayı
Soru 11	ABD Enflasyon Düşürme Yasası ve İklim Politikaları

1) Avrupa Birliği, “Sürdürülebilir Avrupa Yatırım Planı’na” göre iklim krizine yönelik aldığı önlemler kapsamında 2050 yılına kadar 175 ila 290 milyar Euro arasında yıllık yatırım planı oluşturdu. Benzer şekilde birçok çok uluslu şirketin yeşil yatırımlara büyük krediler açması bekleniyor. Türkiye’de yeşil ekonomiyle sürdürülebilirlik temelinde entegrasyon beklenen hızda gerçekleşmezse gelecek yıllardaki bu durum iktisadi yatırımları ne şekilde etkileyecektir?

2) Türkiye’nin toplam ihracatında ilk sırada bulunan AB, %41,3 gibi önemli bir yüzdeye sahip. Yeşil Mu-

tabakat kapsamında AB, sürdürülebilir ve dögüsel ekonomi kodlarıyla karbon ayak izine sahip olan ürünleri birlik sınırlarına yüksek vergilendirmeye tabi tutarak sokmayacak. Türkiye 2030 yılına, sınırda karbon düzenleme mekanizması, regülasyonlar ve endüstriyel dönüşüm anlamında nasıl bir politika planlaması oluşturmalıdır?

3) Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü’nün (UNHCR) istatistiklerine göre 2010 yılından bu yana iklim değişikliği sebebiyle 21,5 milyon insan halihazırda yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Bu trendin hızlanarak

artacağı ve 2050 yılına kadar en az 1,2 milyar insanın iklim göçü yapabileceği tahmin ediliyor. İklim değişimleri ve bölgesel krizlerden dolayı yaşanan göç dalgalarının temelinde Türkiye'nin şartlarına uygun ne tür sürdürülebilir ekonomik modellerin izlenmesi ülkemiz için uygundur? Partinizin buna yönelik bir çalışması var mı?

4) Ortak normların oluşması, kurumlar arası istikrarlı ve verimli bir ilişki biçiminde önemlidir. Yeşil Mutabakat'ın da AB'nin ajandasındaki herhangi bir gündemin ötesinde yeni bir norm olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin iklim diplomasisinde özellikle AB ile ilişkilerin nasıl bir konumu olabilir?

5) Birçok ülke enerji üretim ve tedariklerinin yenilenebilir kaynaklara geçişinde farklı planlamalar üzerinde duruyor. Türkiye'de elektrik üretimi başarılı denebilecek şekilde %16'sını yenilenebilir enerjilerden karşılamaya başladı. Türkiye'nin enerji bağımlılığı ve tedarik kaynaklarını çeşitlendirmesi açısından diğer tedarikçi ülkelerle geçiş aşamasında nasıl bir yol izlenmelidir?

6) Taksonomi, iklim değişikliği karşısında dirençli ve sürdürülebilir ekonomik faaliyetlerin bir listesinin oluşturulması ve yatırımlarla Yeşil

Mutabakat'ın uygulanabilir hâle getirilmesini amaçlıyor. Mevcut Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın, yapısı, departmanları ve ele aldığı konular itibarıyla taksonominin bürokratik süreçlerini yeterli biçimde uygulayabileceğini düşünüyor musunuz?

7) Avrupa Birliği, Ukrayna Krizi sonrasında Rusya'ya olan enerji bağımlılığını iyice sorgular hale geldi. Daha önce Yeşil Mutabakat kapsamında tek çare olarak görünen yenilenebilir enerji yatırımlarına ek olarak nükleer enerji ve doğal gaz, yatırımlar için yeşil etiket aldı. Bu durumun ülkelerin münferit çıkarlarına ek olarak enerji sistemlerinin karakteristiğine göre ortaya çıktığı görülüyor. Türkiye'nin bu tartışmalarda yerini nerede görüyorsunuz? Ayrıca, Türkiye'nin hem iklim krizi ile mücadelede hem de enerji bağımsızlığını koruması açısından nasıl bir tutum takip etmesini öneriyorsunuz?

8) Avrupa Yeşil Mutabakatı'na aktif ve istikrarlı katılımçılık Türkiye ekonomisine ve işletmelere neler kazandırır?

9) Türkiye 2023 yılında Akkuyu Nükleer Güç Santrali'ni açmayı planlıyor. Projede belirtildiği üzere 4800 MW kurulu güce sahip olan tesisin Türki-

ye'nin elektrik ihtiyacının %10'unu karşılayacağı öngörülüyor. Rusya tarafından yapılan tesise yaklaşık 20 milyar dolarlık yatırım planı varken yap-işlet-sahip ol sistemi ile proje tasarlanmış. Bu tür bir projenin Türkiye'nin enerji bağımsızlığını, alternatif enerji yatırımlarını (yenilenebilir enerji gibi) ve mevcut enerji arzını nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?

10) Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olacağını açıklamasının ardından anlaşma, 6 Ekim'de TBMM'de onayladı. Seçim vaatleriniz arasında Paris Anlaşması'nın gerekliliklerinin yerine getirilmesi için politika hedefleri koyacak mısınız?

11) ABD Başkanı Joe Biden, Kongre'nin onayını alan "Enflasyonu Düşürme Yasası"nı Beyaz Saray'da törenle onayladı. Biden yasayla ilgili "Bu yasa, iklim konusunda şimdiye kadar atılmış en büyük adım" ifadesini kullandı. Bu yasa ABD tarihinin en büyük "iklim paketi" olarak görülüyor. Yasa çok temel olarak büyük şirketlerden en az yüzde 15 vergi toplama ve bu kaynakları enerji verimliliği de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda kullanmayı öngörüyor. Sizin bu konuda görüşünüz nedir?

Bir Ekonomi Modeli Olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı

Avrupa Yeşil Mutabakatı iklim krizine yönelik ortaya çıkmış politikalar bütünüdür. Her ne kadar bilimsel göstergeler Paris İklim Anlaşması'nda belirlenen 1,5 derece hedefi için bir reçete sunsa da bunun mevcut koşullarda başarılabilmesi için küresel siyasetin girift yapısını aşması gerekir. Bu noktada da akla gelen ilk konulardan biri ekonomi oluyor. Zira, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraflar Konferansı (COP), Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Dünya Bankası ve Uluslararası Enerji Ajansı gibi iklim politikalarında lider uluslararası kuruluşların raporları, mümkün olan bir dönüşümün ciddi maliyetler gerektiğini vurguluyor. Fakat bu dönüşüm, maliyetler içerse de aynı zamanda yeni iş alanları, sürdürülebilir enerji, sağlıklı çevre koşulları gibi döngüsel ve sürdürülebilir ekonomi alanını da zenginleştiriyor. Avrupa Birliği de bu koşulları sağlayabilmek adına ciddi yatırım planları hazırlamış durumda. Komisyon raporlarına göre 2050 karbon nötr hedefleri doğrultusunda 175 ile 290 milyar Euro arasında planlanan yatırımlar var. Bu hem Birlik içerisinde hem de partner ülkeler açısından oldukça önemli sürdürülebilir kalkınma fırsatları sunuyor.

Türkiye, Avrupa Birliği'nin en önemli partnerlerinden biri. Uzun yıllara daya-

nan siyasi ve ekonomik bağlar bu ilişkileri daha da kıymetli kılıyor. Bu sebeple Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat ile getirdiği stratejik dönüşüm Türkiye'nin de uyum sağlamakla yükümlü olduğu bir süreç. Zira, Türkiye'nin mevcut ekonomik koşulları bu yeni kalkınma planlarından pay almadığı sürece hem bölgesel hem de uluslararası rekabetine ciddi zarar verecektir.

Türkiye'deki siyasi partilerin Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın ekonomik yeni bir model olduğunu kabul etmesi ve bu sürece uyum sağlaması oldukça önemli. Son dönemde çoğu siyasi partinin bu yaklaşıma uygun hareket ettiği söylenebilir. Örneğin, Demokrasi ve Atılım Partisi, Gelecek Partisi ve Saadet Partisi bu ekonomi modeli ve yatırım planlarına daha güvenilir bir şekilde yaklaşıyor ve bu yatırımların takibine önem atfediyorlar. Yapılan mülakatlara bakıldığında bunlar açıkça dile getirilmiş. Demokrasi ve Atılım Partisi'nden Evrim Rızvanoğlu Yeşil Mutabakat'ın ekonomik temellerini şu şekilde açıklıyor:

Ekonomik kalkınma ve refah artışı, temelde çağdaş üretim tekniklerine ve teknolojilere yatırım yapılarak sağlanabiliyor. Bunun için de elbette finansal kaynağa ihtiyaç bulunuyor ve Türkiye bu finansal kaynağa olan erişimde maalesef dışa bağımlı bir ülkedir. Dolayısıyla göreceli olarak

daha zengin olan ülkelerden sağlanacak yatırımlara çok ihtiyacımız var.

Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Yusuf Sunar ve Gelecek Partisi Ekonomi Politikaları Başkanı Kerim Rota da benzer bildirimlerde bulunmuşlar. Yusuf Sunar'a göre "Türkiye, bu rekabette geri kalırsa dış ticarete büyük kayba uğrayacaktır. AB Yeşil Mutabakat metni ve bağlı metinler irdelendiğinde, çevre ile uyumlu yeni bir büyüme stratejisi olduğu anlaşılmaktadır." Kerim Rota da "AB'nin yeşil dönüşümün lokomotifi olduğunu düşünürsek Türkiye'nin buradaki entegrasyonunu önemli görüyoruz. Aksi takdirde Türkiye, halihazırda düşük olan ticaret rekabetinde dezavantajlı konumda kalacak" açıklamasında bulundu. Cumhuriyet Halk Partisi "İkinci Yüzyıla Çağrı" programında konuşan Faik Öztrak gelecekteki kalkınma modelinin bunun üzerine inşa edilmesine şu sözleriyle dikkat çekti: "Temiz enerjiyle, temiz üretimle, temiz fonlarla, temiz toplumla, tertemiz bir gelecek inşa edeceğiz."

Her ne kadar İYİ Parti ve Demokrat Parti'nin de Yeşil Mutabakat'a uyuma dair olumlu açıklamaları olsa da yapılan mülakatlarda özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yatırımları geciktirebileceği şüphesi var. İYİ Parti Kalkınma Politikaları Başkanı Ümit Özlale'ye göre:

“Türkiye’nin, Yeşil Mutabakat’a uyumu, Paris İklim Anlaşması’na TBMM’de onay vermesi, bakanlığın ismini değiştirmesi gibi iklim krizini öncüleyen adımlar atması önemli, ama bir de reel politik var. Uluslararası reel politik de bize fosil olsun ya da olmasın bir şekilde enerji bulmamız gerektiğini söylüyor. O yüzden ben bu süreçlerin uluslararası dinamiklerle birlikte değerlendirilmesini önemli görüyorum. Böyle bir not düşmek isterim. Ama demek istediğim bahsedilen tarihlerde karbon nötr olma gecikme olabilecektir.”

Demokrat Parti Genel İdare Kurulu Üyesi Ali Arif Aktürk de Avrupa Yeşil Mutabakatı yatırım planlarının bir süre ertelenebileceği yönünde görüş bildirdi. Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası AB’deki politika ve söylemleri hatırlatan Aktürk, Türkiye’de katma değeri yüksek ekonomik modellerin benimsenmesini hatırlatırken mevcut durum analizini şu sözlerle yaptı:

“Rusya ile gerilen ilişkiler karşısında AB enerji bakanları alternatif yollar arıyor, fakat kriz derinleşmekten öteye gitmiyor. Daha da önemlisi

AB Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen, açıklamalarında tasarruf önlemlerinin üzerine ilave kömür üretim senaryolarından bahsediyor. Hal böyle olunca yeşil yatırım planları Ukrayna Krizi sebebiyle bana sorarsanız en az 10 yıl ötelendi.”

Avrupa Birliği, Yeşil Mutabakatı bütün politika yapım süreçlerine entegre etmiş durumda. Hemen hemen her ajandasına, Yeşil Mutabakat kapsamında belirlendiği karbon nötr hedeflerini göz önünde bulundurarak karar veriyor. Bununla beraber, hem Birlik üretim sürecini karbondan arındırma hem de partnerleri bu sürece dahil etme öncelikli planlardan biri. Bu doğrultuda, doğrudan ve portföy yatırımlar ilk vadede 2030 sonrasında ve 2050 planları çerçevesinde geliyor. Türkiye gibi bir partner ülkenin bu yatırımları çekmesi hem sektörel dönüşüme katkıda bulunacak hem de döngüsel ekonomiye geçişi kolaylaştıracaktır.

Sürdürülebilir “Ticaret”

Küreselleşme ile ticaret sınır tanımaz bir hal aldı. Artık dünya küçük bir köy olarak anılıyor. Sistemdeki her aktör ticaretten kendine düşen payı artırmak adına kıyasıya bir mücadele vermeye başlamıştı. Bu rekabetçi ticari sistemde sera gazı emisyonları da artık önemli bir kural olarak uluslararası sisteme dahil oldu ve buna da karbon piyasası dendi. Avrupa Birliği de karbon nötr hedefleri

doğrultusunda hem emisyon değerlerini düşürme hem de kendi pazar rekabetçiliğini koruma adına “Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması”nı devreye sokmaya hazırlanıyor. Bu önemli denge, ekonomi ve çevre ikileminin en somut karşılaşma noktası olarak görülebilir.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurallarına ve AB'nin diğer uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak tasarlanan Sınırdaki Karbon Düzenleme Sistemi, İngilizcede “Carbon Border Adjustment Mechanism” ya da kısaca CBAM diye geçiyor. Bu sistem şöyle tanımlanabilir: Avrupa Birliği ithalatçıları, ithalata konu olan bu malları AB karbon fiyatlandırma kurallarına göre üretirse ödeyecekleri meblağa karşılık gelecek şekilde karbon sertifikaları alacaklar. Tersine, AB üyesi olmayan bir üretici ithal edilen malların üretiminde kullanılan karbon için üçüncü bir ülkede zaten bir meblağ ödediğini gösterebildiğinde, AB ithalatçısı için karşılık gelen maliyet tamamen düşülebilir.

AB, Sınırdaki Karbon Düzenleme Sistemi'ni Avrupa Birliğinde halihazırda yürürlükte olan Emisyon Ticaret Sistemi'nin (ETS) bir bileşeni olarak öngörmektedir ve temel amacı, AB ETS kapsamındaki sektörlerde AB üreticileri için eşit bir oyun alanı oluşturarak karbon kaçağını önlemektir. CBAM aslında, yüksek karbon kaçağı riski altında olduğu değerlendirilen AB üreticilerine halihazırda verilen ücretsiz ETS tah-

sisatlarının yerine geçmiştir. Ücretsiz tahsisatlar 2026 ve 2035 yılları arasında aşamalı olarak kaldırılacaktır. CBAM, yalnızca veri toplama ile karakterize edilen üç yıllık bir geçiş döneminin ardından 2026'da uygulanacaktır. İlk tekli; elektrik, çimento, alüminyum, gübre ile demir ve çelik ürünleri ithalatı için geçerlidir. Vergi, AB dışı ürünlerin AB ithalatçıları tarafından ödenecektir.

Asterisk2050 Projesi kapsamında Cambridge Üniversitesi Enerji Ekonomisi Profesörü ve Karbon Pazarları üzerine uzman Prof. Michael Pollitt ile yaptığımız söyleşide konu ile ilgili şu cevabı aldık:

“Ekonomistler, sera gazı emisyonları gibi küresel bir dışallığı nasıl çözeceklerini biliyorlar. Toplu olarak tüm emisyonları kapsayan ve zamanla takas edilebilir karbon izinlerini net sıfır hedefine kadar sınırlandıran bir dizi birbirine bağlı karbon piyasası kurmak, önerilen yöntem. Aktörlerin, sera gazı salma iznine sahip olmak için bu pazarlardan birinde işlem gören bir izne ihtiyacı olacak. Fiyat, diğer pazarlarda da olduğu gibi, arzı talebe uyumlayacak şekilde değişecektir. Bilim adamlarının ihtiyaç duyduğu miktar elde edilebilir. Bu kadar basit! Ekonomiyi dinleyin!”

Türkiye'deki siyasi partilerin konu özelinde ilgisi epey yüksek, zira ikili ilişkilerin kökeninde ticaret büyük role sa-

hip. Cumhuriyet Halk Partisi Doğa Hakları ve Çevreden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Ali Öztunç'a göre üretim sürecinin tamamı fosil yakıtlardan arındırılmalı. Ona göre enerjiyi fosil yakıttan kurtarmanın yanı sıra tedarik zincirinin kısaltılması ve yerelleştirilmesi gerekiyor ve bu da ancak bütüncül bir planlama ile mümkün. Türkiye'deki siyasi partilerin bu noktada ortak olarak dile getirdikleri konu ise kayıt dışılık. Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Yusuf Sunar bunun için partisinin “İklim Değişikliği Enstitüsü” planını öne sürerek denetimi arttırmayı savunuyor; Demokrasi ve Atılım Partisi Genel Başkan Yardımcısı Evrim Rızvanoğlu, salımların doğru hesaplanabilmesi için şeffaf bir düzenin teşkil edilmesi ve Emisyon Ticaret Sistemine uyumun altını çiziyor; Demokrat Parti'den Ali Arif Aktürk de karbon ayak izine etkisi olan yapıları ve piyasanın fiyat dengesini bozan sistemlere müdahale edilmesinin önemini vurguluyor. Gelecek Partisi Ekonomi Politikaları Başkanı Kerim Rota ve İYİ Parti Kalkınma Politikaları Başkanı Ümit Özlale ise benzer bir çizgide durarak devletin bu sektörlerdeki dönüşümü kolaylaştırmak ve emisyon oranlarını düşürmek için teşvikler vermesi gerektiğini vurguluyorlar. Ayrıca, Türkiye'nin sisteme uyumunun gerekli düzenlemeler yapıldığında kolay olacağını not düşüyorlar.

Sonuç olarak Avrupa Birliği, Türkiye'nin en büyük, Türkiye de Avrupa

Birliği'nin 6. en büyük pazarı. Yani, mevcut şartlar göz önünde bulundurulduğunda bu iki aktör ticari olarak birbirlerini besleyen bir sisteme sahip. Aralık 1995'te imzalan Gümrük Birliği Anlaşması ile ilişkiler ciddi bir ivme kazanmış, günümüzde iki aktör de ticari anlamda birbirlerine bağımlı hale gelmiştir. Aynı zamanda jeopolitik yakınlık, lojistik ve altyapı sektörlerindeki gelişmişlikler ticari faaliyetleri daha kolay kılmaktadır. Bunlara ek olarak, AB'nin bugüne kadar sunduğu ekonomik fırsatlar ve rekabete açık ve şeffaf piyasası, Türkiye ihracatçıları için AB'yi cazibe merkezine dönüştürmüştür. Yani mevcut ilişkilerin, iki aktörü de birbirinin vazgeçilmezi hâline getirdiği söylenebilir. Bu şartlar altında Türkiye'de siyasi otorite için Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması yeni bir ticari engel olarak görülebilir ama uyumun da bizatihi zaruri olduğu anlaşılmış durumda.

İklim Göçü

Göç, yaşadığımız dünyanın en önemli sorunlarından biri haline geldi. Yukarıda bahsedilen ulusal sınırların ticaret karşısında silikleşmesinin aksine sınırlar, insan mobilizasyonu karşısında daha da belirginleşmeye başladı. Özellikle Güney'den Kuzey'e olan göç sebebiyle insan hakları ihlalleri yaşanırken öte yandan göç olgusu, Kuzey'de de yükselen bir popülizme sebep oldu. Bu sebeple de hem

göç veren hem de göç alan ülkeler açısından göç gerçeği bir krize dönüştü. İklim değişikliği sebebiyle de göç artık yeni bir boyutla tanıştı: iklim göçü.

İlk olarak 1985 yılındaki bir Birleşmiş Milletler (BM) raporunda rastlanılan “çevre mülteciliği” kavramı, yaygın olarak görülen ekonomik ve siyasal sebeplere bağlı göçlerin aksine, yaşanan bir doğal afet ve olumsuz çevre koşulları sebebiyle göç eden insanları tanımlamıştır. Her ne kadar BM raporlarında çevre mülteciliği kavramı oluşturulsa da mülteci haklarının ortaya çıktığı Cenevre Sözleşmesi'nde (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1951) belirtilen siyasi ve sosyal haklar, bu tür zorunlu göçler için tanınmamıştır. Ancak, iklim değişikliğinin uluslararası toplumun bu raddede gündemine girmesi ile bu konuda bir dönüşüm beklenmektedir. Örneğin Avrupa Konseyi, Ekim 2019'da konu ile ilgili tertip edilen bir kurulda, 1655 (2009) ve 1862 (2009) sayılı “Çevre Kaynaklı Göç ve Yerinden Edilme: Bir 21. Yüzyıl Zorluğu” başlıklı karara atıfta bulunarak, iklim de dahil olmak üzere çevresel faktörlerin insanları göçe zorlayan doğal veya insan kaynaklı çevre felaketleri nedeniyle geçim kaynaklarından yoksun kalma riski altında olanlar üzerinde dramatik bir etki yaratmaya devam ettiğini ve “çevre kaynaklı mülteci” yasal tanımının güncellenmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Fakat Avrupa Birliği'nde-

ki genel kanı, yasal olarak bağlayıcı bir “iklim mültecileri” tanımının bulunmamasının, iklim değişikliğinin bir sonucu olarak yer değiştirmek zorunda kalan insanları korumak için özel politikalar geliştirme olasılığını engellemiyor oluşu yönünde. Bu nedenle Avrupa Konseyi üyesi devletlerin hem Avrupa’da hem de diğer bölgelerde doğal ve insan kaynaklı afetlerin mağdurlarının korunmasına yönelik daha proaktif bir yaklaşım benimsemesi ve afete hazırlık mekanizmalarını geliştirmesi gerekliliklerine sıklıkla referansta bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü’nün (UNHCR) istatistiklerine göre 2010 yılından bu yana iklim değişikliği sebebiyle 21,5 milyon insan halihazırda yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Bu trendin hızlanarak artacağı ve 2050 yılına kadar en az 1,2 milyar insanın iklim göçü yapabileceği tahmin ediliyor. Türkiye’nin bulunduğu Akdeniz Havzası da iklim kırılganlığı en yüksek olan bölgelerden biri. Buna ek olarak, mevcut durumda çevresindeki siyasal istikrarsızlık, Türkiye’yi 3,7 milyon gibi bir sayı ile dünyadaki en fazla göçmene sahip ülke yapıyor. Son yıllarda da göç ve göç sonucunda ortaya çıkan politik, ekonomik ve toplumsal sorunlar ülke gündeminde yerini koruyor. İklim sebepli göç de şu anki şartlar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’nin çözüm üretmekte zorlanabileceği bir durum.

Türkiye’deki siyasi partilerin iklim göçüne yönelik görüşlerinde bir ortaklık var, o da kontrollü göç politikaları yönetimi. Her siyasi parti göçün etkilerini en aza indirmek adına devletin etkin bir kapasite ile çalışması ve artçı sorunlarıyla özgün yöntemlerle mücadele edilmesi vurgusu yapıyor. Buna ek olarak, örneğin Cumhuriyet Halk Partisi, iklim göçüne alternatif bir bakış açısıyla yaklaşıyor. Yapılan mülakatta Ali Öztunç, ekosistem hakkı olarak iklim adaleti kavramına vurgu yaparken, iklim krizinin eşitsizlik üzerinden insanları farklı boyutlarda etkilediğinin önemine dikkat çekiyor. Bunun yanı sıra bir de Türkiye içerisinde yaşanan ve yaşanması muhtemel göç sorunu var. İYİ Parti’den Ümit Özlale tarım sektöründe alınan yanlış politik kararların ulusal iklim göçüne sebep olduğunu belirtiyor ve bunun tersine çevrilmesi için çeşitli önerilerde bulunuyor. Ona göre:

“Türkiye’nin en büyük su tüketimi %78 ile tarımda. Bunu çözersek ulusal iklim göçünü çözebiliriz. İklim kriziyle birlikte sıcaklıktan dolayı kuraklık sorunu var. Örneğin yapılması gereken, toprak altı depolama istasyonu olmalı ama yapılmıyor. Neden bilmiyoruz. Kanal İstanbul’un maliyetinin 5’te biriyle bu yatırımlar yapılabilir. İklim göçü tehlikesi bu denli hissedilirken bu tür çılgın projelere hiç başlanmamalı. Daha verimli harcanmalı bu kaynaklar.”

Türkiye, Akdeniz Havzası'nda olması sebebiyle iklim krizinden doğrudan etkilenecek ülkelerden biri. Var olan göç krizi gelecekteki oldukça muhtemel iklim göçü ile birleştiğinde çok daha fazla probleme neden olacaktır. Bu minvalde ortaya konulacak siyasi irade, iklim güvenliği ve göçü politikalarının uzun vadede çözülmesini kolaylaştıracak, önceden müdahale imkanını artıracaktır.

Yeşil Enerji

Enerji hem sürdürülebilir kalkınmanın hem de Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın en merkezi konumundadır. İçinde bulunduğumuz iklim krizi, fosil yakıtı dayanan enerji kaynaklarının ölçüsüzce üretim süreçlerine aktarılması sonucu oluşmuştur. Bu sebeple, karbon nötr bir geleceğin inşası için fosil yakıtlardan arındırılmış, sürdürülebilir ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayanan bir sistemin temini elzemdir. Paris Anlaşması'nda ciddi bir şekilde meşruiyeti tartışılan ve Taraflar Konferansı'nın ana gündemi olan kömürden çıkış, iklim politikalarının en önemli hedefi konumunda. Bu doğrultuda, sanayi devrimi öncesine göre 1.5 derece hedefi konmuş, ülkelerin bu hedefe bağlı kalması ve katkı sunması beklenmiştir.

Dışişleri Bakanlığı verilerine göre Türkiye, enerji alanında yaklaşık %74 gibi büyük bir oranla dışa bağımlı.¹ Bu da

hem iç hem de dış politikada karar alma süreçlerini doğrudan etkileyen bir değişken olarak karşımıza çıkıyor. Zira enerji arz güvenliğinin temin edilmesi, üretim süreçlerinin istikrarının ve hane halkı refahının sağlanması için oldukça kritik. Ayrıca, kalkınma hamlelerinin doğrudan bu enerji arzına bağlı olduğu da unutulmamalıdır.

Birleşmiş Milletler "Ortak Ajandamız" (Our Common Agenda) politikasının bu noktada ilgili uluslararası örgütlere sirayet ettiği, enerji projeksiyonlarının çeşitlendirildiği ve yerelleştirilmeye çalışıldığı görülüyor. Bu minvalde, Türkiye'nin de parçası olduğu G-20 organizasyonunun 2021 çalışma grubunda üzerinde durduğu enerjide sürdürülebilirlik hamlesiyle dışa bağımlılığı istikrarlı bir şekilde düşürme hedefi var. Bu dönem raporuna göre 2030 hedefleri doğrultusunda yeni enerji yatırımlarının çevreyi gözeterek yapılması, gelişmekte olan ülkelerin bu süreci sosyo-ekonomik etkileri en aza indirerek geçirmesi amaçlanmıştır. Bunun mümkün olabilmesi için de yenilenebilir enerji kaynaklarının hızlı bir şekilde yaygınlaştırılması gerekiyor. Rusya-Ukrayna Krizi sonrasında önemini yeniden hatırlatan enerji arz güvenliği ile yenilenebilir enerjiye var olan ilgi daha da arttı. Bu koşullarda yatırımların yöneldiği bu piyasada fosil yakıtlara oranla daha düşük maliyetle enerji üretiminin

1 https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stra-

[tejisi.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/tejisi.tr.mfa)

mümkün olması, bağımlılığı azaltması ve çevreye duyarlılığı nedeniyle yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırdı.

Türkiye'nin potansiyel yenilenebilir enerji üretme kapasitesi oldukça yüksek. Uluslararası Enerji Ajansı Başkanı Fatih Birol Türkiye'deki potansiyeli, "Yenilenebilir 2022: Analiz ve 2027'ye Yönelik Öngörüler" raporuna atıfla şu şekilde aktarıyor:

"Türkiye'de yenilenebilir enerjinin 5 yıl içinde yüzde 64 seviyesinde büyüyeceğini görüyoruz. Bu büyümeyle Türkiye, Avrupa'da yenilenebilir enerjide dördüncü büyük piyasa olurken, dünyada da ilk 10'a girmiş oluyor. Yenilenebilir enerjideki bu büyümenin yüzde 75'i rüzgâr ve güneşten gelecek. Ayrıca, Türkiye'deki jeotermal enerji büyümesi de çok yüksek. Türkiye Endonezya ile neredeyse aynı şekilde liderlik yapıyor bu alanda."²

Türkiye'nin sahip olduğu bu imkanlar değerlendirildiği takdirde ulusal ekonomiye aktarılacak katma değer potansiyeli oldukça yüksek. Türkiye'deki siyasi partilerin de bu yönde görüş bildirmeleri ve enerji-ekonomi-çevre arasında kurdukları ilişki göz ardı edilmemeli. Fakat, bu konuda çeşitli fikir ayrılıkları da ortaya çıkmaktadır. Hükümet olarak

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin politika ve söylemlerine bakıldığında, enerjide çeşitliliğe vurgu yapılmış, yenilenebilir enerjinin ulusal bazdaki payının artırılması için gerekli teşvikler düşünülmüş ve YEKDEM gibi kuruluşlar ile bu teşvikler kurumsallaştırılmıştır. Enerji Bakanı Murat Dönmez Türkiye'nin sahip olduğu yenilenebilir enerjiye olan bakış açısını şu sözlerle ifade etti: "Enerji üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payını arttırarak hem ülkemizin iklim değişikliğiyle mücadeleyle yönelik taahhütlerini yerine getiriyor hem de enerji arz güvenliğimizi sağlıyoruz".³ Fakat, bu sözlerinin hemen ardından dile getirdiği milli kömür arama ve bulma faaliyetleri, bazı muhalefet partileri ve sivil toplum tarafından oldukça eleştiriliyor.

Türkiye'deki siyasi partilerin yenilenebilir enerji potansiyeline ulaşma niyetleri açık. Fakat bazı partiler, enerji çeşitliliğini arttırmak için ulusal fosil kaynaklı enerjilerin sisteme dahil edilmesi ve arama-tarama faaliyetlerinin devam etmesi konusunda ısrarcı. Örneğin, İYİ Parti Kalkınma Politikaları Başkanı Ümit Özlale'ye göre fosil enerji kaynakları, çevreye uyumlu bir şekilde de yönetilebilir:

"Bu noktada önemli gördüğümüz ve bu minvalde tartışılması gereken şey

2 <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-yenilenebilir-enerjide-dunyanin-en-buyuk-10-ulkesinden-biri-olma-yolunda/2756394>

3 <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bakan-donmez-enerjide-yerli-ve-yenilenebilir-enerjinin-payi-yuzde-60-42171646>

kömürdür. Türkiye'nin kömür madenlerinin kullanılmasının yanındayız. Temiz kömür teknolojilerine yatırım yapabiliriz. Bu teknolojilerle çevre duyarlılığı sağlanabilir. Çevre ve maden hep zıt kavramlar olarak görülür ama Avustralya ve Kanada gibi ülkeler bunu çevreye rağmen yapmıyor. Yeter ki çevreye zarar vermeden madencilik nasıl yapabiliriz, bu düşünülsün. Örneğin, Elbistan termik santrallerini ele alalım. Burada oldukça yozlaşmış bir düzen var. Bizim itirazımız burada ortaya çıkıyor. Herhangi bir filtre kullanılmadan havayı kirleten bir düzen var. Soma'da mesela başarılı bir örnek var ama yaygınlaştırılmıyor. Elbistan'ı kapatmak bir çözüm. Ama en azından yenilenebilir enerji sistemleri devreye girene kadar çevreyle uyumlu bir rehabilitasyon ile devam ettirilebilir.”

Gelecek, Saadet ve Demokrasi ve Atılım Partilerinden yenilenebilir kaynaklara geçişin ivedilikle gerçekleşmesi yönünde ikazlar var. Saadet Partisi'nden Yusuf Sunar, “Enerjide Tam Bağımsızlık” programı ile partisinin yenilenebilir kaynaklara hızla geçişini savunduğunu dile getiriyor. Gelecek Partisi'nden Kerim Rota ise enerji kaynaklarındaki mevcut %16'lık oranın gerekli alt yapılarla zamanında müdahaleler yapılabilseydi şu an %26'lık bir orana erişilebileceği vurgusunu yapıyor. Bahsedilen altyapı so-

rununu Demokrat Parti'den Ali Arif Aktürk şu şekilde açıklıyor:

“Benim bildiğim 10 tane GES yatırımı, tarıma uygun topraklar üzerine yapıldı. Burada izin mekanizmaları da yanlış yapılıyor. Geçmişte tahıl ambarı olan Türkiye, şu anda Kanada'dan mercimek ithal eden bir ülke oldu. Bunun önüne geçilmesi için güçlü düzenlemeler yapmalı. Türkiye yenilenebilir üzerine ciddi adımlar attı ama ciddi fiyat garantileri ile yatırımcı teşvik edilmiyor. Amerikan doları ile alım garantisi verdiğiniz kur krizinde YEKDEM fiyatları ve gelinen seviyeler ortada. Yani, elektrik ortalama maliyetimiz yukarı çekiliyor ve bu da sanayinin rekabet gücünü azaltıyor. O fiyatları yansıtmamak için sübvansede ediyoruz, bu sefer de başta konuştuğumuz konu, sermaye koyup yurt dışına sermaye transfer etmiş oluyoruz. Yani sonuçta, bir bütün olarak bakılmadan yenilenebilirliği teşvik ediyorum, 7.3 deyip durmak, üzerine sağlamasını yapmak lazım. Bence teşviklerin fiyat üzerinden değil vergi ile yapılması gerekir.”

Türkiye'deki enerji politikaları genel olarak bu minvalde şekillenirken Avrupa Birliği'nin Mayıs 2022'de tanıttığı Yeşil Taksonomi de iklim politikaları açısından yeni tartışmalara neden oldu. AB, “Taksonomi ve Kurumsal Sürdürülebilirlik” başlıklı bir komisyon ile bu süreci

yürütme kararı aldı, ayrıca bu komisyon Yeşil Mutabakat'ın finansal yönlendirme görevini de üstlendi. Bu çerçeveler ile iklime uyumlu yeni bir kalkınma modeli geliştirme çabası içerisinde giren AB, 2030 hedeflerine artık daha farklı bir pencereden bakıyor. Nükleer ve doğal gazın meşruiyetini tartışarak Türkçeye "yeşil aklama" olarak çevirebileceğimiz "greenwashing"ın önünü almaya çalışıyor. AB'nin baz aldığı son Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli raporuna göre nükleerin, yenilenebilir enerji kaynaklarına göre düşük ya da daha düşük seviyede karbon salınımına neden olduğu vurgulanmaktadır. Bunun sonucunda da Yeşil Taksonomi ile artık nükleer yatırım da karbon nötr geçiş sürecinde yeşil etiketi almış oldu. Türkiye de Akkuyu Nükleer Güç Santrali ile 1970'li yıllardan itibaren planladığı nükleer tesise erişmiş oluyor. 2023 yılında ilk reaktörün devreye girmesi beklenen tesis, Türkiye'deki enerji politikaları açısından oldukça fazla tartışmaya sebep oldu.

Türkiye'deki siyasi partilerin büyük bir çoğunluğu enerji bağımsızlığını sağlayabildiği için nükleer tesise olumlu bakıyor. Fakat, bu tesisin hangi şartlarda inşa edildiği, işletme kapasitesi, denetlenebilirliği konusunda kaygılar belirtilmiş. Enerji Bakanı Fatih Dönmez'in Akkuyu ile ilgili şu şekilde beyanatı var:

"Türkiye'nin mega projelerinden biri. Neredeyse 60 yıllık hayalimizi ger-

çekleştirmek üzereyiz. 2010 yılında Rusya ile varılan anlaşma gereği bu çalışma başladı. Proje devam ediyor. Proje yap-işlet modeliyle gidiyor. Yani projenin sahibi, Rusya Federasyonu'na ait burada kurulmuş olan Akkuyu Enerji Santrali. Proje yönetimini, alanda ilgili standartlara yönelik takip etmek tek başına başarılacak bir şey değil. Birçok yüklenici ile çalışılıyor. En büyük yüklenici de Rus ve Türk firmasının yanı sıra ortak olarak kurduğu bir firmadır."

Buna karşın muhalefet partilerinin genel bakış açısı, sürecin şeffaf bir şekilde ilerlemediği, denetlenebilir mekanizmalardan uzak olması sebebiyle Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin hem ekonomik hem de piyasa dengeleri göz önünde bulundurulduğunda sorun teşkil edeceği yönünde. Ayrıca, Demokrat Parti yetkilisi Ali Arif Aktürk ile yapılan mülakatta kendisi, Akkuyu Nükleer Güç Santrali için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan oylamaya şu sözleriyle dikkat çekti:

"O dönemde böylesine bir kanunun bu kadar az katılımı konuşulması çok ilginç. Sadece 26 aleyhte oy var, kabul edenler de 206 gibi bir sayıydı. Yani, meclisin nitelikli çoğunluğu bile katılmamış. Sonra meclis komisyonlarına bakmak istedim. Raporlarda, dış ilişkilerde tartışılmış ama enerji ile ilgili komisyonda

görülmemiş bile. Düşünün bu konuda görülmemiş bile.”

Gelecek Partisi Ekonomi Politikaları Başkanı Kerim Rota da konuya ilişkin görüşlerini şöyle aktardı:

Türkiye'nin enerjisinin %10'u tahmini var, fakat santral hayata geçtiğinde bu %7 ya da %8'lere düşecektir. O anlamda şu anki alım garantileri spot piyasaya göre çok yüksek değil, ama bugüne bakarak söylüyorum. Biz Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'ni Türkiye'nin büyüme potansiyeline engel

olarak görmüyoruz. Biz bunun devam etmesini destekliyoruz, fakat özellikle 7 milyar dolarlık vergi indirimi olmak üzere bütün bu ihale sürecini tekrar masaya yatıracağız ve bunun bir adil değer yaklaşımıyla kaç olması gerektiğini yeniden hesaplayacağız. Burada siyasi olarak ne kadar taviz verildi ona bakacağız ve aynı yaklaşımı kamu-özel iştiraklerine de uygulayacağız.

Benzer şekilde İYİ Parti'den Ümit Özlale nükleer santralin liyakatsiz ve şeffaflıktan uzak bir zeminde ilerlediğini

dile getirirken Saadet Partisi'nden Yusuf Sunar ise Akkuyu'nun "Yap-İşlet-Sahip ol" mantığıyla gerçekleştirildiği eleştirisinde bulunuyor.

Bunlara ek olarak nükleer enerjiye yapılan yatırım yerine buraya harcanacak kaynakların yenilenebilir enerji yatırımlarına aktarılmasına yönelik görüşler de hakim. Yusuf Sunar, "Halbuki buraya ayrılan kaynağın çok daha azıyla dünyanın en büyük güneş paneli fabrikası satın alınabilir. Düşük maliyetle üretilen paneller sayesinde %20'leri aşacak bir üretim artışı sağlanarak bütün mesken ve ticarethaneler çok kısa sürede yenilebilir enerji ile tanıştırılabilirdi" sözleriyle görüşlerini özetliyor. Deva Partisi'nden Evrim Rızvanoğlu da Partisi'nin benzer bir görüşte olduğunu vurguluyor:

"Akkuyu NGS'nin üreteceği yıllık 17 milyar 500 milyon kilovatsaat enerji için ödenecek tutar yaklaşık 2.1 milyar ABD doları, 15 yıl içinse 40 milyar ABD dolarıdır. Bu büyüklükte bir alım garantisi için ayrılan kaynağın başta yenilenebilir enerji olmak üzere alternatif enerji yatırımlarına, yeni LNG tesislerinin yapımına, doğal gaz aramalarına ilave bütçe ayrılmasına vb. aktarılmasının Türkiye'nin enerji bağımsızlığı açısından daha doğru olacağını düşünmekteyiz. Zira halihazırda, Rusya'ya doğal gazda %30-35 oranında bağımlılığımız var ve Akkuyu NGS ile zenginleştirilmiş uranyum

tedariğinin aynı ülkeden sağlanacağı düşünüldüğünde bu bağımlılığın devam edeceğini görmekteyiz."

Sonuç olarak, Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri enerjide dışa bağımlılık. Yenilenebilir enerjide gelişen teknoloji ve bunun sağlayacağı yerel ve yerinde üretim imkanının, bu şartlara sahip ülkelere gelecek yıllarda önemli bir konfor alanı sağlayacağı açık. Fakat, bu süreçlerin işletilebilmesi için ciddi bir siyasi iradenin ortaya konulması ve istikrarlı ve bütüncül perspektifle hazırlanmış politikalar gerekmektedir. Türkiye'deki konjonktürün ve gelecek yıllardaki namzet partilerin bu bağlamda Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı takip etmesi ve bu mutabakata uyumlu hareket etmesi elzem. Zira, bu bölgeden sağlanacak yatırım ve teknolojilerin enerjide bağımsızlık politikalarına sağlayacağı katkı göz ardı edilemez boyutta.

İklim Diplomasisi

Diplomasi, uluslararası sistemin sükûnet içerisinde ilerleyebilmesi için anahtar kavramdır. Devletlerin elinde bulundukları zor araçlarını kullanmasını engelleyen, savaş ve çatışma gibi neticelerden kaçınarak sulh ortamını sağlayan, modern uluslararası ilişkilerin getirdiği önemli bir araçtır. Daha detaylı bakılırsa diplomasi, uluslararası sistemin sürekliliğini temin etmek ve işlevsel bir mekânizma sağlamak gibi görevleri olan, her

ülkenin çeşitli seviyelerde uyguladığı bir uluslararası ilişkiler aracıdır. Zor araçlarını kullanmaktan beri duran ve ikna kabiliyetlerinin sergilendiği bu sürecin maliyetlerinin düşük olmasının yanı sıra etki alanı da bir hayli yüksektir. İklim diplomasisi ise karbon nötr politikaların uluslararası sistemdeki payını artırma adına yürütülen bir süreç. İklim krizinin ulusal sınırları tanımayan küresel bir sorun olması sebebiyle de etkin diplomasi yollarından başka bir çözümü yoktur.

Fakat, iklimin diplomatik gündemde yer alabilmesi için kompleks bir süreci takip etmesi gerekir. Reelpolitiğin bilim ve gündelik siyaset arasına yerleştirdiği bir takım sistemik dayatmalar, diplomatik bir norm oluşmasına da ket vurmaktadır. Bilimin ilerleyişi; bilgi birikimine, teorik temellere ve objektiviteye bağlıyken, gündelik siyasetin stratejik hesaplamalara ve çıkar ilişkilerine odaklı bir doğası olması, bu iki olgunun bir araya gelmesini zorlaştırmaktadır. Bilim ideal olarak doğru bilgi üretimini ve çıkar gözetmeksizin bir süreç işletmeyi hedeflerken, gündelik siyaset ise kimi zaman kolektif karar alma kimi zaman da rasyonel çıkarları gözetmeyi hedefler. Bu bağlamda, iki ayrı yapının bir araya geldiği konularda ağır bir mekanizmanın ortaya çıktığı sıklıkla görülür. İklim ve gündelik siyaset ilişkisi de küresel gündemi yoğun bir şekilde meşgul ediyor ama sistemi harekete geçirecek eylem planlarının alınması aynı doğrultuda gelişmiyor. İklim diplomasisi

Birleşmiş Milletler öncülüğünde yapılırsa da Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi sürekliliğini koruyan ve bütüncül politikaları benimseyen bölgesel mekanizmalar oldukça önemlidir. Zira, bu tür mekanizmalar bölgesel ya da ulusal sorunları gün yüzüne çıkarıp özgün politikalar geliştirmeyi kolaylaştırarak etkin çözümler üretmeyi sağlayabilir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı Türkiye bağlamında önemli bir noktaya oturuyor. Zira, Avrupa Birliği ile ilişkiler 2000'li yılların aksine oldukça kopuk bir düzlemde ilerlemeye başladı. Fakat her iki aktörün de süreci bu şekilde işletmesi, uzun vadede taraflara zarar verecektir. Çünkü, bölgesel yakınlık, tarihi bağlar, ekonomik ve yapısal uyum gibi faktörler Avrupa Birliği ve Türkiye'yi iş birliği ve etkin diplomasiye sevk eder. Göç, Avrupa'da yükselen popülizm, ekonomik daralma, siyasi belirsizlik ve otoriter yönetim eğilimleri de iki aktörün mevcut ilişkilerini zora sokan diğer bazı sorunlar. Bu noktada Avrupa Yeşil Mutabakatı, ikili ilişkileri rayına oturtmaya namzet bir gelecek vizyonu olarak ortaya çıkıyor. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın iş birliği çağrısı, üye ve aday ülkelere sunduğu sürdürülebilir yatırım fırsatları diplomasi masasını hazırlayabilir.

Türkiye'deki siyasi partilerin Yeşil Mutabakat'a artık daha aşına olduğu ve politika yapım süreçlerinde bu vizyonu göz ardı etmedikleri görülüyor. Her ne kadar Avrupa Birliği'ne olan yaklaşımlar ideo-

lojik arka plan ve siyasi ajandalara göre çeşitlilik gösterse de Yeşil Mutabakat'ın önemi anlaşılmiş durumda. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi "İkinci Yüzyıla Çağrı" Beyannamesi'nde Faik Öztrak, Yeşil Mutabakat ve Paris İklim Anlaşması'nın Türkiye'deki varlığının önemini şu sözleriyle açıklıyor:

"Dünya ekolojik limitlerine yaklaşıyor. Türkiye'nin Paris İklim Anlaşması'nı onaylamasını önemsiyoruz. Karbonsuzlaşma stratejisini ve Yeşil Mutabakatı, ekolojik krizin tüm muhataplarıyla birlikte toplumsal uzlaşma yoluyla oluşturacağız. Döngüsel ekonominin imkanlarından yararlanacağız. Sürdürülebilir üretime yönelik özel finansman yöntemini gerçekleştireceğiz. Yeni nesil kalkınma stratejimizle ucuz ve tertemiz fonlar ülkemize akacak."⁴

Bu tür uluslararası anlaşmaların Türkiye'ye katacağı siyasi ve ekonomik faydaların politika yapımcılar tarafından fark edilmesi önemli. Örneğin, 2021 yılında hazırladığımız raporlarda Avrupa Birliği ile ilişkilere şerh düşen Saadet Partisi'nin Yeşil Mutabakat'a daha ılımlı baktığı görülüyor. Saadet Partisi Genel Başkan Yardımcısı Yusuf Sunar ile yaptığımız mülakatta her ne kadar Yeşil Mutabakat'a yönelik belli soru işaretleri olsa da

aktif ve ısrarcı katılımın Türkiye'ye kazandıracaklarını şu şekilde belirtiyor:

"Sürecin kendi içinde barındırdığı fırsatlardan bahsetmiştik. Bunlardan ilki Türkiye'nin yüksek uyum kabiliyeti ile Yeşil Mutabakat'a hızla uyum gösterebileceği ve böylece rakiplerine kıyasla önemli avantaja sahip olabileceğidir. Diğeri ise yeni teknoloji ve süreçlere geçişin getireceği yeni istihdam olanakları ve teknolojiler ile pekişen çarpan ve hızlandırıcı etkileri olacaktır. Madalyonun diğer yüzünde ise bazı kırılmalı sektörlerin yeni düzenlemelere uyum sağlama süreçlerinde geriye gidebilecekleri ve uluslararası fonlara erişimde ortaya çıkabilecek aksaklıklarda ciddi mağduriyetlerin doğabileceği ihtimalleri yer almaktadır. Son aylarda AB ülkeleriyle yaşanan vize problemleri, akıllara Türkiye'nin diğer ülkelere kıyasla bazı kuralları daha çok uygulamak zorunda kalabileceğini getirmektedir. Her hâlükârda işletmelerin kendi konfor alanlarını terk etmeleri bir gelişme sürecini tetikleyecektir. Bu sürecin fonlara adil erişimle daha hızlı gerçekleştirilmesine odaklanılmalıdır."

Demokrasi ve Atılım Partisi lideri Ali Babacan da benzer ekonomik ve yatırım fırsatlarının olduğunu bir televizyon programında dile getirdi. 5 Aralık 2022'de Halk TV'de konuşan Babacan,

4 <https://t24.com.tr/haber/ikinci-yuzyila-cagri-toplantisinda-konusan-chp-li-oztrak-zenginlesecegiz-milletimizi-orta-gelir-tuzagindan-kurtaracagiz,1076549>

iklim diplomasisinin önemini şu sözlerle belirtti:

“Cumhurbaşkanı G20’ye gitti. Merak ediyorum, Çin Cumhurbaşkanıyla görüşürken ‘Dünyayı en çok kirleten ülkesiniz. Nasıl tedbir alacaksınız?’ diye sordu mu? Biden’la ‘Karbon emisyonunuzu nasıl azaltacaksınız? Ne kadar para koyacaksınız?’ diye konuşuldu mu? Bu ülkelerin katkısı olmadan Türkiye kendi çabaları ile ilerleyemez. Türkiye’nin itibar kazanması ve güçlenmesi gerekiyor. Sözünün dinlenmesi gereken bir ülke olması gerekiyor ki ABD ve Çin gibi büyük karbon salınımı yapan ülkelerle oturalım, ciddi ciddi konuşalım. Onların para ve gayret harcaması gerekiyor. Türkiye’nin kendi gayreti önemli ama küresel gayret çok daha önemli.”

Öte yandan, Asterisk2050 kapsamında konuştuğumuz Gelecek Partisi Ekonomi Politikalarından Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Kerim Rota ise Türkiye’nin ekonomisinin yanında sanayisinin de Avrupa Yeşil Mutabakatı ile bir dönüşüme gireceğinin, bu sebeple diplomatik yollarla ilişkilerin tesis edilmesinin gerekli olduğunun altını çizdi. Rota’ya göre:

“Türkiye mutlaka Yeşil Mutabakat kapsamında yenilenebilir enerji yatırımlarını artıracak ve çevre duyarlılığı gibi konularda bir yol haritası

oluşturacaktır. Bence bu, Türkiye’nin çok uzun süredir aradığı sanayi verimliliğini arttıracaktır. 2008’den beri sanayi verimliliği çok düştü, sadece ucuz iş gücü ile ayakta kalıyor. Yani bu süreç ateşleyici olabilir. AB dışında yapılan ticarete bir ek maliyet oluşturacaktır. Fakat dünyanın böyle bir dönüşüme girmesiyle denge yakalanacaktır.”

Sonuç olarak Yeşil Mutabakat, Türkiye’nin uluslararası iş birliğini geliştirme süreçlerine katkı sağlayacak, raporun başında belirtilen diğer etkilerinin yanında diplomatik bir kazanımı da beraberinde getirecektir. Yeşil Mutabakat’ın Avrupa Komisyonu raporlarında yalnızca çevre duyarlılığını geliştirmeye yönelik olmadığı, siyasi ve ekonomik bir politikalar bütünü olduğu görülüyor. Bu şartlar altında Türkiye’nin uzun yıllar boyunca organik bağlar kurduğu bu aktörle ilişkilerini istikrarlı bir biçimde geliştirmesinin öneminin, Türkiye’de politika yapıcılar tarafından fark edildiği söylenebilir.

Yeni Nesil Kalkınma Modeli

Günümüzde geleneksel kalkınma modelleri, yerini sürdürülebilir kalkınma anlayışına bırakmaya başladı. Bunun en önemli nedenlerinden biri; insanoğlunun, bir parçası olan ekolojiye zarar verdiğinde aslında kendini de yok etmeye başladığını anlamasıdır. Bunun yanında aynı zamanda geleneksel kalkınma modelleri

ile artık eski büyüme oranları yakalanamamaya başladı. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Taraf-lar Konferansı, Avrupa Yeşil Mutabakatı, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli ve Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi küresel ve bölgesel iklim politikalarının, çevre ve ekonomiyi hemzeminde ele aldığı görü-lüyor. Bu durumun son ve en önemli ör-neklerinden biri Amerika Birleşik Devlet-leri'nde Ağustos 2022'de yürürlüğe giren Enflasyon Düşürme Yasası.

Bu yasa ABD Başkanı Joe Biden tarafın-dan iklim konusunda şimdiye kadar atıl-mış en büyük adım olarak açıklandı. Enf-lasyon ile Mücadele Yasası, Beyaz Saray tarafından Başkan Biden'ın çalışan ai-leler için çalışan bir ekonomi inşa etme sözünü yerine getiriyor oluşu iddiasıyla deklare edildi. Yayınlanan metinde Baş-kan Biden'ın tarihteki "en işçi ve sendi-ka yanlısı Amerikan Başkanı" olduğuna ve Enflasyon ile Mücadele Yasası'nın da bu mirasın üzerine inşa edildiğine vur-gu yapılıyor. Yasa, vergi düzenlemeleri-ne önemli ölçüde değişiklikler getirerek, reçeteli ilaç maliyetlerini, sağlık bakım maliyetlerini ve enerji maliyetlerini dü-şürmeyi temel hedef olarak belirliyor. Amerikan işçilerini ayağa kaldırmak ve ülke genelinde iyi ücretli sendika işleri yaratmak gibi ideallerin merkeze alındığı yasada, vergi düzenlemeleriyle elde edilecek kaynağın yaklaşık 370 milyar dolarlık kısmının iklim değişikliği ile mücadeleye ayrılacağı belirtiliyor. Yani

ABD, bu yasa aracılığıyla iklim krizi ile mücadeleyi diğer iktisadi konular için bir norm olarak ortaya koymuş oldu.

Türkiye son dönemde ciddi bir ekonomik krizden geçiyor ve resmi rakamlara göre %84 oranında bir enflasyon ile mücadele ediyor. Enflasyon ile mücadelede sürdü-rülebilir kalkınmayı çözüm olarak gören ABD ve Avrupa'yla Türkiye politikaları-nın nasıl uyum sağlayacağı konusunda henüz net bir cevap ortaya çıkmış değil. Bu durumu Türkiye'deki politika yapı-cılara Asterisk2050 projesi kapsamında hazırladığımız "İklim, Enerji ve Ekono-mi" dosyamızda sorduk. ABD Enflasyon Düşürme Yasası'na kimi parti yetkilile-ri geç kalınmış olumlu bir adım olarak yaklaşırken, kimileri ise bu müdahalenin getireceği ekstra vergi yüklerinin piyasa dengelerini kötü yönde etkileyebileceği yönünde düşüncelerini belirtti. Örneğin, İYİ Parti Kalkınma Politikaları Başkanı Ümit Özlale partisinin halihazırda ben-zer bir programının olduğunu belirtti.

"Bizden kopya çekmiş kendisi. Biz kalkınma kongresinde 4 küresel eği-lim belirledik: yaşlanma, iklim deği-şikliği, sanayi 4.0 ve dijitalleşme ve küreselleşmenin hız kesmesi. Bütün politikalarımızın bu başlıkların altın-da olmasını biz öncesinde belirlemiştik. Ama bu yasaya olumlu yaklaşı-yoruz. Türkiye-ABD ilişkilerini henüz etkileyeceğini düşünmüyorum. Ama iklim değişikliğinin şiddeti hakkın-

da bize çok önemli bir mesaj veriyor. Türkiye buna çabuk uyum sağlayamaz. Türkiye’de enflasyonla mücadele konusunda yapılması gereken ilk şey bağımsız para politikasıdır. İklim değişikliğiyle bağlantılı olarak enflasyon konusunda en tedirgin edici şey gıda enflasyonu, çünkü alım gücü oldukça düştü. İklim değişikliğiyle uygun bir tarım politikası uygulayabilerseniz ve bütüncül bir şekilde yaklaşsanız hem enflasyonla hem de iklim kriziyle mücadele edebilirsiniz. Paketteki vergilendirme vurgusu da bizi Türkiye’de yeni bir vergilendirme

sistemine götürüyor. Kayıt dışı vergilendirme ile mücadele edilmeli. Türkiye’nin yeni bir bütçelendirme yapması, bahsettiğim 4 küresel eğilimle planlanmalı ve yeni vergilendirme ile desteklenmeli.”

Ümit Özlale gibi Gelecek Partisi Ekonomi Politikaları Başkanı Kerim Rota da Türkiye gibi kayıt dışı ekonomi ve aksayan vergi düzeninin bu sistemde kritik olduğunu, küresel şirketlerin denetiminin önemini şu sözleriyle vurguladı:

“Çok geç atılmış doğru bir adım olarak görüyoruz. İklim konusunda elini taşın altına koyması gereken ülkeler sanayi gelişimini tamamlamış ve karbon salınımına neden olan ABD gibi ülkeler. Önümüzdeki yıllarda dünyadaki vergi sistemlerine, sosyal ve iklim politikalarına rehber olacaktır. Dünyada bütün ülkeler, vergiden kaçınan büyük şirketler ve vergiyi ödeyen küçük tüketiciler arasında bir dengeye ulaşmak istiyor. Umarım yeni bir siyasi gelişmeyle aksamaz, başta AB’de ve Türkiye’de de yapılması gerekenin bu olması gerektiğini düşünüyoruz.”

Sonuç olarak, Türkiye gibi rekor enflasyon oranlarıyla sınanan bir ülke için ABD’nin eylem planı önem taşıyor. Hem Avrupa Birliği’nin Yeşil Mutabakat’taki kalkınma vurgusunda, hem de ABD’nin enflasyon ile mücadele yasasında iklim ve temiz enerjiyi merkeze almasında şunu görüyoruz ki küresel sistemin en önemli aktörleri için iktisadi beka ve iklim politikaları birbirlerini dışlar nitelikte değil. Türkiye gibi çok katmanlı iktisadi problemleri olan ülkelerde iklim politikalarının finansmanında yaşanabilecek güçlükler, ekseriyetle bu politikaların neden önceliklendirilemeyeceğine dair bir meşruiyet sebebi olarak servis ediliyor. Halbuki iklim öncelikleyken de politikaların öngördüğü yerli üretimin niteliğinde değişim ve enerji sektöründe dönüşüm gibi konular, incelikte tasarlanmış regülas-

yonlarla desteklendiğinde hem istihdamda artışı hem de caydırıcı etki yaratmadan vergi gelirlerindeki artışı beraberinde getirebilir. Ancak bu tip kapsamlı iktisadi dönüşümler yapısal birçok değişikliği de gerektirdiğinden siyasi belirsizlikler içinde gerçekleşmesi beklenemez.

İklim Politikalarının Önündeki Siyasi Kısıtlar

İklim politikaları her ülkede farklı yolları aşarak ulusal ajandalarda kendine yer buluyor. Bu süreçte ülke tercihlerini belirleyen iç ve dış politikalara özgün etkenler var. Bunları genel olarak siyasal, ekonomik, demografik ve bölgesel şartlar gibi değişkenler belirliyor. Türkiye de bahsedilen bu değişkenlerin bazılarında farklı ölçülerde sahip bir aktör. Örneğin, iklim değişikliği ve siyasal yapılar üzerine yapılan çalışmalarda demokrasi ve karbon emisyon salımı arasında bir korelasyon kuruluyor.⁵ Bunun yanında, demokratik sistem olmalarına rağmen kimi örneklerde yolsuzlukların karbon emisyonlarını artırmada ciddi etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar da mevcut.⁶ Bu noktadan bakıldığında, Türkiye’nin iklim politikalarına uyumu mevcut demokrasi

5 Bkz. Quan Li ve Rafael Reuveny, (2006) “Democracy and Environmental Degradation”, *International Studies Quarterly*, Cilt. 50, No. 4, ss.935-956.

6 Bkz. Marina Povitkina (2018) “The limits of democracy in tackling climate change”, *Environmental Politics*, Cilt. 27, No. 3, ss. 411-432.

ve yolsuzluk durumları göz önünde bulundurulduğunda oldukça sorunlu görünüyor. Zira, uluslararası demokrasi ve özgürlük endeksleri konusunda düzenli raporlar yayınlayan *Freedom House* ve *The Economist Intelligence Unit* araştırma kurumlarına göre Türkiye hem özgür değil hem de 167 ülke arasında 103. basamağa yerleşerek demokrasi açısından sorunlu bir ülke olarak tanımlanıyor.⁷ Bununla birlikte, 180 ülke üzerinde şeffaflık ve yolsuzlukları araştıran *Transparency International* kurumu, Türkiye'nin özellikle 2012 yılından itibaren yolsuzluk oranlarındaki ciddi artışa dikkat çekiyor.⁸ Bu durumun en önemli örneği Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesinde ortaya çıkıyor. Yukarıda paylaşılan mülakatlarda bu projenin şeffaf olmayan bir şekilde yürütüldüğü, bu şartlarda da Akkuyu'nun hem tehlike arz edebileceği hem de Türkiye'nin enerji politikalarına ve piyasasına olumsuz yönde etki edebileceği tartışılıyor. Yani, sürdürülebilir kalkınma ve iklim politikaları söz konusu olduğunda demokratik kurumların varlığı, denetlenebilirliği ve şeffaflığı önemli kriterler olarak öne çıkıyor. Aksi takdirde otoriter yönetimlerin ihtiyari bir geçiş süreci tahsis etmesi iklim politikalarının önünde bir kısıt olarak ortaya çıkıyor.

7 <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2022> ve <https://www.economist.com/graphic-detail/2022/02/09/a-new-low-for-global-democracy>

8 <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/tur>

Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin Türkiye'deki iklim politikalarını farklı noktalardan etkilediği söylenebilir. Akkuyu yukarıda bahsedilen siyasal etkisinin yanında enerji arzı ve güvenliği konusunda önem teşkil ediyor. Zira, Türkiye enerjide büyük ölçüde dışa bağımlı bir ülke. Akkuyu Nükleer Güç Santrali'nin bu bağımlılığı düşürmekten ziyade Rusya ile varolan enerji ilişkilerini daha da kompleks bir yapıya dönüştürdüğü yönünde görüşler hâkim. Her ne kadar bu rapor, Türkiye'nin dış politika stratejilerini belirleme ve analiz etme misyonunu üstlenmese de iklim politikaları konusunda Ukrayna-Rusya krizinin tüm bölgeyi olduğu gibi Türkiye'yi de doğrudan etkilediği iddiasında. Bu krizden önce Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Türkiye iklim politikalarını dönüştüreceği ve uyum politikalarının en rasyonel yol olduğu kabul ediliyordu. Hükümet bununla ilgili bir çalışma grubu kurduğunu açıklamış, muhalefet partileri de gelişmeleri yakından takip ederek uyum politikaları aramaya başlamıştı. Fakat, Rusya'nın bölge dengelerini sarsan işgali hem Avrupa Birliği'nde hem de Türkiye'de bir şok etkisi yarattı. İşgalin bir yaptırımını olarak enerji hatları üzerinden restleşmeler gerçekleşince Yeşil Mutabakat'ın üzerine inşa edildiği sürdürülebilir enerji geçişi hakkında şüpheler ortaya çıktı. Yeşil Taksonomi ile doğal gaz ve nükleerin meşruiyeti yeniden tanımlandı. Hatta Yeşil Mutabakat'ın kırmızı çizgilerinden biri olan kömür kul-

lanımı, kısa bir süre olsa da Avrupa Birliği'nin gündemine girmiş oldu. Kimi partilerde bu krizin Yeşil Mutabakatı sekteye uğratacağı ve geciktireceği dile getirildi. Buna ek olarak, enerji konusunda bölgedeki gücünü yineleyen Rusya, Türkiye ile yeni bir enerji faslı açtı. Rusya'nın Avrupa Birliği ile yaşadığı gerilim Türkiye'yi enerjide doğal ittifak konumuna getirdi. Ayrıca, Ukrayna krizinde net bir taraf belirlemeyen Türkiye'nin seçim arifesinde sağlayacağı doğal gaz borç ödemesinin ertelenmesi ve borcun ruble yoluyla ödenmesi konusunda görüşmelerin olduğu biliniyor. Tüm bu gelişmelerin ışığında Ukrayna-Rusya Savaşı'nın ortaya çıkardığı enerji krizinin Türkiye'nin iklim politikalarını en azından kısa vadede doğrudan etkilediği söylenebilir. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Türkiye için önemi, siyasi partiler nazarında Asterisk2050 mülakatlarında görülüyor. Fakat, özellikle enerji krizi denkleme girdiğinde Yeşil Mutabakat'ın farklı bir düzlemde tartışıldığı açık. Bu sebeple, Türkiye'nin mevcut durumdaki enerji bağımlılığının iklim politikalarının tartışılmasını engellediği söylenebilir.

Türkiye'deki iklim politikalarının önündeki bir diğer önemli kısıt göç sorunudur. Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konum ona birçok konuda avantajlar sağlarken çevresindeki politik istikrarsızlık da Türkiye'ye doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunuyor. Son yıllarda bunun en açık örneği göç sorunu oldu. 2011 yılında

Suriye'de başlayan iç savaş sonrasında Suriyeli siviller Türkiye de dahil olmak üzere çevre ülkelere göç etmek zorunda kaldılar. Türkiye'nin savaşın ilk yıllarında uyguladığı açık kapı politikası ve Beşar Esad rejimine karşı belirlenen siyasi tutum krizi daha da derinleştirdi. Bu noktada Suriye İç Savaşı sadece bir güvenlik ve göç sorunu olmaktan çıktı ve Türkiye siyasetini, toplumunu ve ekonomisini doğrudan etkilemeye başladı. Türkiye'de göçmen karşıtı ve popülist hareketlerin ivme kazanması, toplumda farklı kimliklere karşı tahammülün azalması, yükselen enflasyon ve Türk lirasının değer kaybetmesi sonucunda oluşan derin yoksulluk gibi sebepler göçün Türkiye'de yeniden bir anlam kazanmasına neden oldu. Bu koşullar gözetildiğinde göç ve göçün beraberinde oluşturduğu sorunların iklim politikalarını kısıtlamaya başladığı ya da ötelediği söylenebilir. Bu nedenle iklim göçü kavramının Türkiye'deki politik dile yerleşmesi, gelecekteki etkileri üzerine araştırmalar yapılması ve bu konunun tartışılması önem arz etmektedir. Türkiye'deki siyasi partilerin bu bağlamda göçe yönelik politika ve söylemler geliştirmeye başladığı Asterisk2050 projesi kapsamında yapılan mülakatlarda tespit edilmiştir. Fakat göçün oluşturduğu konjonktür, şu an iklim göçüne dikkat çekmek yerine, iklim politikaları ve son yıllarda göç üzerinden kurulan Avrupa Birliği ile ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda,

Yeşil Mutabakat'a uyumu kısıtlayıcı bir rol oynuyor.

Sonuç

Türkiye'de iklim politikalarının önceki yıllara oranla ivme kazandığı açıkça görülüyor. İlgili devlet kurumları, siyasi partiler ve sivil toplum insanoglundun karşılaştığı bu en büyük krize artık görece daha ilgili. Fakat, iklim politikalarında çoğu zaman ulusal sınırların dışında gelişen aksiyonlara yönelik reaksiyonlar vermekle yetinildiği söylenebilir. Halbuki, Türkiye'nin bulunduğu Akdeniz Havzası'nın ilerleyen yıllarda ciddi ekolojik sancılarla karşı karşıya olduğu bilimsel raporlarda mevcut. Buna rağmen, bölgeindeki diğer ülkelere nazaran hem toplumsal bir talep oluşturma konusunda hem de siyasi bir iradenin ortaya çıkmasında oldukça sorunlu bir noktada.

Buna ek olarak, çevre ve ekonomi artık birbirine tezat hareket eden iki ayrı kavramdan ziyade hemzeminde görülebilmeli ve hatta bu vizyonun oluşması zaruri bir ihtiyaç. Çünkü hem küresel eğilim hem de Türkiye'nin en önemli siyasi ve ekonomik ortaklarından biri olan Avrupa Birliği'nde bu eğilim söz konusu. Türkiye'nin yanı başında gelişen bu sistem doğal bir işleyişin sonucunda ulusal sınırları aşarak kendisini de işleyecektir. Zira, AB ile var olan bağlar dönüştürücü bir etkiye sahipken, ayrıca Türkiye'yi ekolojik bir yıkımdan koruyabilecekken

aynı zamanda ekonomik fırsatlar da sağlayacaktır. Bunun Türkiye'deki siyasi partiler tarafından anlaşıldığı Asterisk2050 projesi kapsamında yapılan mülakatlar neticesinde tespit edildi. Buradaki gelişim ise yine 2021 yılında Asterisk2050 Proje ekibi tarafından hazırlanan "Siyasi Partiler ve Avrupa Yeşil Mutabakatı" raporu ile takip edilebilmiştir. Bahsedilen raporda Türkiye'deki siyasi partilerin parti programları ve seçim beyannameleri incelenmiş, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin hazırladığı sürdürülebilir kalkınma için önemli kabul edilen sektörel politikalar puanlanmıştır. Bu puanlamalar ile Türkiye'deki siyasi partilerin sürdürülebilir kalkınma ve Yeşil Mutabakat'a uyumu sorunlu görülmüş ve bu politikalara uyumun önemi için Asterisk2050 projesi çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu süreçte hazırlanan düzenli raporlar ve verilen çeşitli politika bilgilendirmeleri sürece olumlu yönde katkı sağlamıştır. Bunun testi ise yukarıda da bahsedilen "İklim, Enerji ve Ekonomi" dosyası kapsamında yapılan mülakatlar ile tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye iklim politikaları alanında kazandığı ivmeyi korumalıdır. Türkiye hem yakın gelecekte karşılaşılabilecek ekolojik yıkıma karşı önlem alma adına hem de kalkınmaya dair yeni küresel trendi takip ederek ekonomik rekabetini koruma adına birçok fırsat ile karşı karşıyadır. Fakat, bu alanda gösterilmesi gereken siyasi irade elzemdir ve

katalizör görevi görmektedir. Zira devlet kurumları, özel sektör, sivil toplum ve halk iklim politikalarında görülen siyasi belirsizlikte yönlendirmeye ve teşvike ihtiyaç duymaktadır.

Kaynakça ve Notlar

Asterisk2050. (2021) "Siyasi Partiler ve Avrupa Yeşil Mutabakatı"

Öner, Ö. and Yıldırım, S. (2022). "AB Taksonomisi: Çare Nükleer Enerji Mi?". Erişim: <https://daktilo1984.com/forum/ab-taksonomisi-care-nukleer-enerji-mi/>

Öner, Ö. and Yıldırım, S. (2022). "Yeni Bir İnsanlık Krizi: İklim Göçü". Erişim: <https://daktilo1984.com/forum/yeni-bir-insanlik-krizi-iklim-gocu/>

Öner, Ö. and Yıldırım, S. (2022). "Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması: Ticaretin Yeni Kuralları". Erişim: <https://daktilo1984.com/forum/sinirda-karbon-duzenlenme-mekanizmasi-ticaretin-yeni-kurallari/>

Asterisk2050. (2022). "AB Taksonomisi: Çare Nükleer Enerji Mi?". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/ab-taksonomisi-care-nukleer-enerji-mi/>

Asterisk2050. (2022). "Yeni Bir İnsanlık Krizi: İklim Göçü". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/yeni-bir-insanlik-krizi-iklim-gocu/>

Asterisk2050. (2022). "Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması: Ticaretin Yeni Kuralları". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/sinirda-karbon-duzenlenme-mekanizmasi-ticaretin-yeni-kurallari/>

[lo1984.com/asterisk2050/sinirda-karbon-duzenlenme-mekanizmasi-ticaretin-yeni-kurallari/](https://daktilo1984.com/asterisk2050/sinirda-karbon-duzenlenme-mekanizmasi-ticaretin-yeni-kurallari/)

Asterisk2050. (2022). "Diplomasinin Yeni Kuzey Yıldızı: İklim Krizi". Erişim:

<https://daktilo1984.com/asterisk2050/diplomasinin-yeni-kuzey-yildizi-iklim-krizi/>

Asterisk2050. (2022). "Akkuyu Nükleer Güç Santrali Ne İfade Ediyor?". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/akkuyu-nukleer-guc-santrali-ne-vaat-ediyor/>

Asterisk2050. (2022). "Enflasyon ile İklim: ABD'nin Yeni Enflasyon Yasası". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/enflasyon-ile-iklim-abdnin-yeni-enflasyon-yasasi/>

Asterisk2050. (2022). "Enerji Krizi ve Ekonomik Daralma: Yeşil Mutabakat Artık Bir Sorun Mu?". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/enerji-krizi-ve-ekonomik-daralma-yesil-mutabakat-artik-bir-sorun-mu/>

Asterisk2050. (2022). "İklim, Enerji ve Ekonomi Dosyası (1)". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-1/>

Asterisk2050. (2022). "İklim, Enerji ve Ekonomi Dosyası (2)". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-2/>

Asterisk2050. (2022). "İklim, Enerji ve Ekonomi Dosyası (3)". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-3/>

daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-3/

Asterisk2050. (2022). "İklim, Enerji ve Ekonomi Dosyası (4)". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-4/>

Asterisk2050. (2022). "İklim, Enerji ve Ekonomi Dosyası (5)". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-5/>

Asterisk2050. (2022). "İklim, Enerji ve Ekonomi Dosyası (6)". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/iklim-enerji-ve-ekonomi-dosyasi-6/>

Asterisk2050. (2022). "COP27 ve Küresel İklim Politikaları". Erişim: <https://daktilo1984.com/asterisk2050/cop27-ve-kuresel-iklim-politikalari/>